

results in the fact that one and the same language in the conditions of different world outlooks of its speakers can markedly differ to the point of it being perceived as different languages.

Introducing the notions of logos and logosphere scholars resort to political discourse considering it from the point of view of the status of a speaker/recipient in their relation to power. This can be explained by the fact that formation and functioning of logosphere are first of all defined by antagonistic relations in a society and social consciousness. Social conventions not only define the ways the language is used, but also form logosphere as an element of consciousness.

Logosphere and the language worldview mutually influence each other, and due to this our conception of the world is constantly changing and improving. Logosphere is defined by the lifestyle and the standard of living of a society. It is an instrument of the conceptualization of the surrounding world and a means of its cognition. Language in all its various manifestations influences the way we see the world. To describe a surrounding world speakers form a language environment through which and in which they define and explain phenomena, processes and relations which they constantly observe and which regulate their relations with this world and with other members of the society. Each part of the society for its needs and with the account of its cultural, educational, professional experience forms a special individual logosphere with the help of which a language worldview "of one's own" is formed. At the same time, logosphere is not a simple aggregate of logospheres of a lower level. It is a complex phenomenon which is formed on the basis and under the influence of social and personal factors. Personal factors are secondary with respect to the social ones and are formed under the influence of the latter. Logosphere not only forms the language worldview but also is influenced by the latter. The reconsideration of the worldview results in the changes in the content and structure of the logosphere. The interaction of logosphere and language worldview is a two-way process due to which our concept of the world is constantly changing and improving.

Key words: *language worldview, logos, logosphere, political discourse*

Статтю подано до редколегії 28.04.2017

Ліана Варчук
(м. Вінниця)

УДК 81-11:165.194

КОГНІТИВНА ЛІНГВІСТИКА: ЗДОБУТКИ ТА НАПРЯМИ ДОСЛІДЖЕНЬ

У статті проаналізовано особливості когнітивної лінгвістики як сучасного напрямку мовознавства, а також розглянуто основні поняття цього напрямку. Приділено увагу ролі категоризації та концептуалізації світу, у центрі уваги яких перебувають проблеми мови як загального пізнавального механізму репрезентації та трансформування найрізноманітнішої інформації з використанням специфічних (мовних) знаків. Висвітлено питання когнітивної лінгвістики як науки, що має свої методи наукового дослідження. Зосереджено увагу на мові, що є центром усієї когнітивної діяльності людини, репрезентантом її когнітивних процесів та здібностей.

Ключові слова: *концепт, концептуальна картина світу, когнітивна семантика, когнітивізм, антропоцентризм.*

Постановка проблеми. Важливим інструментом *когнітивної лінгвістики* є категоризація та концептуалізація світу, у центрі уваги яких перебувають проблеми мови як загального пізнавального механізму репрезентації та трансформування найрізноманітнішої інформації з використанням специфічних (мовних) знаків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сучасному етапі лінгвістичних пошуків розв'язання різноманітних проблем теорії та практики пов'язано з вивченням особливостей представлення знань у мові, тобто співвідношенням когнітивних і мовних структур, зокрема в численних наукових працях М. Болдирєва, А. Вежбицької, О. Кубрякової та ін.

Мета і завдання статті. Проаналізувати особливості когнітивної лінгвістики як сучасного напрямку мовознавства, вирізнити основні поняття цього напрямку, визначити роль категоризації та концептуалізації світу в когнітивній лінгвістиці. Розглянути когнітивну лінгвістику як науку, що має свої методи наукового дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Результатом виникнення когнітивної лінгвістики стало введення в науковий обіг термінів «концепт», «концептуальний аналіз», «концептуальна семантика», «концептуальна картина світу» тощо.

Сучасна когнітивна лінгвістика є антропоцентричною, її наукова парадигма окреслюється за такими аспектами: 1) вихідними принципами парадигми; 2) предметом розгляду; 3) процедурами, методиками й методами аналізу. До вихідних принципів указаної парадигми належать [12]:

- антропоцентризм – дослідження ментальної й духовної сфер людини в їхньому зв'язку з мовою;
- когнітивізм – сфокусованість досліджень на реальні мовно-мисленнєві одиниці й процеси в мозку людини;
- експансіонізм – внутрішня спеціалізація науки і водночас тісніша інтеграція з іншими науками, у мовознавчих дослідженнях, зокрема, урахування культурного контексту;
- експланаторність – настанова радше на пояснення мовних явищ, аніж на їхню констатацію.

Згідно з когнітивною лінгвістикою, знання подано у формі *концептів*, що розуміються як дискретні одиниці колективної свідомості, які відображають предмети реального або ідеального світу та зберігаються в пам'яті носіїв мови у вигляді вербального субстрату [5;6]. Концепти, матеріалізовані у форматі номінативних одиниць, включаються в комунікацію та відбиваються в національній мовній картині світу.

Когнітивна лінгвістика, як і всі науки, має свої методи наукового дослідження. Основним методом когнітивної лінгвістики є метод концептуального аналізу. У науковій літературі досі немає однозначності науковців у потрактуванні терміна «концептуальний аналіз». За С. Нікітіною, концептуальний аналіз можна тлумачити і як аналіз концепту, і як спосіб аналізу за допомогою концептів, або такий, що має концепти як свої обмежені ознаки. Концептуальний аналіз можна розглядати як аналіз концептів (тобто абстрактних назв), на яких ґрунтуються найуживаніші контексти слова, що лежать в основі організації її когнітивної карти. Мовознавці Т. Космеда та І. Гажева, наприклад, уважають, що доцільно (й перспективно) в ономасіологічному та семасіологічному функціонально-комунікативному аналізі поєднувати структурний і концептуальний підходи. Структурний аналіз має

гармонійно переходити в аналіз концептуальний, що дасть змогу за деякої суб'єктивності методів прийти до об'єктивніших висновків [10].

Семантичний аналіз виявляє семантичні компоненти, які сприяють адекватному тлумаченню знака, кінцевою метою концептуального аналізу стає побудова концептуальної моделі того інформаційного фрагмента, який фіксується знаком. Для цього елементи значення мають бути в особливий спосіб угруповані, упорядковані та взаємопов'язані [7; 11]. Інструментами такого впорядкування є концептуальні структури: пропозиції, фрейми, сітки, прототипні моделі тощо. При цьому базовими структурами вважають фрейми та прототипні моделі.

Теорія когнітивних моделей, Фреймова семантика як лінгвістична концепція була вперше запропонована Ч. Філлмором у середині 70-х років і була розвитком його теорії відмінкової граматики. Ч. Філлмор визначає фрейми як когнітивні структури, знання яких передбачено концептами, репрезентованими словами [13, с. 54].

У сучасній лінгвістиці фрейм визначають у такий спосіб: одиниця знань, яка організована навколо концепта і містить відомості про суттєве, типове й можливе для цього концепта в межах певної культури [3, с. 7].

Теорія семантичних прототипів (семантика прототипів) існує як галузь когнітивної лінгвістики з 70-их років ХХ ст. завдяки працям Е. Рош та її однодумців. У найширшому сенсі, теорією прототипів можна назвати підхід до визначення внутрішньої структури поняття як таке, що містить вказівки на те, що деякі елементи поняття є прототипами. Завдання такої теорії – пояснити віднесення об'єкта до того або того прототипу в рамках тієї або тієї конкретної інтерпретації мови [17, с. 13].

Когнітивна наука, яка сформувалася в другій половині 70-х років у США, досліджує методи комп'ютерного моделювання функціонування знань в інтелектуальних системах. Ця наука є міждисциплінарною, оскільки інтегрує зусилля науковців різних галузей (психологів, логіків, філософів, лінгвістів, психолінгвістів, математиків, програмістів, кібернетиків, антропологів та ін.) для того, щоб одержати найбільш повне й адекватне уявлення про людську свідомість і розум.

Її об'єктом виступає *когніція* (англ. *cognition* – знання, пізнання; *пізнавальна здатність*) – сукупність психічних структур і процесів, що охоплює всю людську пізнавальну діяльність.

Когнітивна лінгвістика вивчає співвідношення когнітивних і мовних структур і займається когніцією в її мовному відображенні.

Мова є центром усієї когнітивної діяльності людини, репрезентантом її когнітивних процесів та здібностей.

Мета когнітивної лінгвістики і полягає в тому, щоб через осягнення мови проникнути у форми цих структур й описати наявну між ними та мовою залежність, пояснити, як влаштовані світ і людина, чим скаузовані ті чи ті фізичні, фізіологічні, психічні явища та процеси, які їхні наслідки [9].

На сьогодні когнітивну лінгвістику вивчають за декількома напрямками, що відрізняються своїми установками, галуззю, процедурою, методикою та методами аналізу. Наприклад, *американські* вчені, розвиваючи ідеї генеративної лінгвістики, стверджують, що когнітивна лінгвістика має займатися ментальними репрезентаціями мовних одиниць, мовних категорій, усіх мовних явищ і пояснювати природу щодо відображеного знання –

competence. *Європейські* дослідження повторюють традиційний поділ лінгвістики на окремі аспекти: семантику, граматику, лексикологію.

Вітчизняні дослідження сфокусовано переважно на вивченні художнього мовомислення (В. Кухаренко), особливостях ідіостилю майстрів слова (Г. Поліна), реконструкції мов світу видатних митців (М. Новікова), моделюванні концептосфери української лінгвокультури (К. Голобородько, Н. Руденко), розкритті текстової, під- та позатекстової інформації (Л. Белехова, П. Рікер) та ін.

Когнітивна семантика – це один із головних розділів когнітивної лінгвістики. Вона вивчає значення мовних одиниць у словесній тканині тексту. У рамках когнітивного аналізу простежуємо два підходи до тлумачення семантики мовних одиниць:

1) *логіко-понятійний*, який теоретично моделює зв'язок мови й пізнання, не враховуючи багатьох властивостей когніцій, пов'язаних із специфікою сприйняття, накопиченням досвіду і знаннями;

2) *експерієнціальний*, що фокусує увагу на особливостях теоретичного і щоденного пізнання – когніцій.

Описуючи пізнавальну діяльність і когнітивні здібності людини загалом, варто використовувати такі ключові поняття, як *категоризація* та *концептуалізація*.

Категоризація як операціональний інструмент когнітивної лінгвістики передбачає в процесі пізнання вичленування об'єктів зі сфери макросвіту. Розрізняють *категоризацію світу* й *категоризацію мовних явищ*. Об'єкт номінації сприймається як схема і належить до певного класу предметів у категорійній сітці гносеологічного досвіду людини.

Концептуалізація явищ мовної дійсності спрямована на віднесення окремих елементів до структури концептуальної системи мови на підставі узагальнення лінгвоментальних знань.

У теорії концепту виокремлено декілька основних підходів до розуміння останнього: *культурологічний* (Ю. Степанов, Е. Бенвеніст); *лінгвокультурний* (А. Вежбицька, В. Карасик); *психолінгвістичний* (В. Красних, Р. Фрумкіна); *семантичний* (М. Алефіренко, Н. Арутюнова); *етнічний* (Д. Лихачов, О. Кубрякова, О. Городецька); *соціопсихокультурний* (Ю. Апресян) та ін.

За К. Голобородько, концепт – це лінгвоментальна категорія, що узагальнює знання й досвід людини, відображає потенційні ресурси свідомості та репрезентує концептуальну картину світу мовної особистості. Людина мислить концептами. Аналізуючи, порівнюючи та поєднуючи різні концепти в процесі мисленнєвої діяльності, вона формує нові концепти як результати мислення.

На відміну від *поняття*, яке відображає найбільш загальні, істотні (логічно модульовані) ознаки предмета або явища, концепт може відображати одну або декілька, будь-які, не обов'язково істотні ознаки об'єкта. Різниця між поняттям і концептом зумовлена власне різницею теоретичного й щоденного пізнання.

Концепт є своєрідним посередником між словом і дійсністю, що зберігається в семантичній пам'яті людини та формує її концептуальну картину світу. *Концептуальну картину світу* визначають як інформаційну систему, що складається зі знань, уявлень, вірувань, та є результатом пізнання людиною навколишнього світу, інтерпретації, позначення й утримання у свідомості його властивостей у форматі певної системи понять, структурованої як концептуальні сфери-локуси [8; 16].

Доступ до всіх концептів забезпечує мова. Вона вербалізує їх як окремими словами, словосполученнями, ФО, так і реченнями і навіть текстами, низкою творів окремого автора чи декількох.

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок.

Для сучасного стану науки характерний перехід до глобального розгляду проблем тематики когнітивної лінгвістики. На думку вчених, які вивчають це питання, когнітивна лінгвістика – це мислення, яке являє собою маніпулювання ментальними репрезентаціями типу фреймів, сценаріїв, планів, моделей та інших структур знань.

Зрозуміти й дослідити способи концептуалізації світу можна лише оволодівши певним набором знань з нової наукової парадигми. У мовній картині світу знаходять відображення наукові, донаукові й примітивні знання, вона є важливою складовою національної культури.

Мова є центром усієї когнітивної діяльності людини, репрезентантом її когнітивних процесів та здібностей.

Концепт містить поняття, але не вичерпується тільки ним, а охоплює весь зміст слова. Він вбирає в себе значення багатьох лексичних одиниць. У концептах акумулюється культурний рівень кожної мовної особистості, а сам концепт реалізується не тільки в слові, а й у словосполученні, висловлюванні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики / Ф. С. Бацевич. – Київ : Академія, 2004. – 343 с.
2. Белехова Л. І. Современная лингвистика в Украине и мире: научные парадигмы, наработки и перспективы / Л. И. Белехова // Науковий вісник ХДУ. Серія «Лінгвістика». – Херсон : Видавництво ХДУ, 2005. – Вип. 2. – С. 8–15.
3. Болдырев Н. Н. Когнитивная семантика: Курс лекций по английской филологии / Н. Н. Болдырев. – Тамбов : ТГУ, 2000. – 123 с.
4. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание / А. Вежбицкая. – Москва : Русские словари, 1996. – 411 с.
5. Жаботинская С. А. Когнитивная лингвистика: принципы концептуального моделирования / С. А. Жаботинская // Лінгвістичні студії. – Черкаси, 1997. – С. 3–11.
6. Жаботинская С. А. Когнитивная лингвистика: ракурсы анализа языковой картины мира / С. А. Жаботинская // Актуальні проблеми металінгвістики: Наук. зб. – Київ : Брама, 1999. – С. 3–8.
7. Жаботинская С. А. Концептуальный анализ: типы фреймов / С. А. Жаботинская // Вісник Черкаського університету. – Черкаси, 1999. – Вип. 11. – С. 12–25.
8. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. – Москва : Гнозис, 2004.
9. Ковбасюк Л. А. Сучасні лінгвістичні теорії: лекційні, практичні, самостійні модулі та тести: навч.-метод. посібник : [Електронний ресурс] / Л.А. Ковбасюк. – Херсон : Вид-во ХДУ, 2008. – academia.edu. – Режим доступу до ресурсу: https://scholar.google.ru/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=IU7rWgAAAAJ&citation_for_view=IU7rWgAAAAJ:W7OEmFMu1H9C
10. Космеда Т. Аспекти, методика вивчення слова у контексті зміни лінгвістичних парадигм / Т. Космеда, І. Гажева // Мовознавство. – 1999. – № 1. – С. 44–49.
11. Кубрякова Е. С. Начальные этапы становления когнитивизма: лингвистика – психология. – когнитивная наука / Е. С. Кубрякова // Вопросы языкознания. – 1994. – № 4. – С. 34–47.
12. Старко В. Ф. Концепт ГРА в контексті слов'янських і германських культур (на матеріалі української, російської, англійської та німецької мов) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд.

філол. наук : 10.02.15 «Загальне мовознавство» / В. Ф. Старко; НАН України. Ін-т мовознав. ім. О. О.Потебні. – Київ, 2004. – 16 с.

13. Филлмор Ч. Фреймы и семантика понимания: Пер. с англ. / Ч. Филлмор // Новое в зарубежной лингвистике. – Москва : Прогресс, 1988. – Вып. 23. – С. 52–92.

14. Dirven R. Metonymy and metaphor: Different mental strategies of conceptualization / Dirven R. // Metaphor and Metonymy in comparison and contrast. – Berlin ; New York : Mouton de Gruyter. – P. 75–111.

15. Lakoff G. Hedges: A study in meaning criteria and the logic of fuzzy concepts / Lakoff G. // Papers from the regional meeting of the Chicago linguistic society. – Chicago, 1972. – V. 8. – P. 183–228.

16. Langacker R. Foundations of cognitive grammar: In 2 volumes. – Stanford : Stanford Univ. Press, 1987. – Vol. 1.

17. Mangasser-Wahl M. Von der Prototypentheorie zur empirischen Semantik. Dargestellt am Beispiel von Frauenkategorisierungen. – Frankfurt/Main : Peter Lang, 2000. – 233 S.

Варчук Л. Когнитивной лингвистики: достижения и направления исследований

Статья посвящена анализу особенностей когнитивной лингвистики как современного направления языкознания, а также рассмотрены основные понятия этого направления. В статье уделяется внимание роли категоризации и концептуализации мира, в центре внимания которых находятся проблемы языка как общего познавательного механизма представления и трансформации самой разнообразной информации с использованием специфических (речевых) знаков. Освещены вопросы когнитивной лингвистики как науки, имеющей свои методы научного исследования. Акцентировано внимание на языке, который является центром всей когнитивной деятельности человека, представителем ее когнитивных процессов и способностей.

Ключевые слова: *концепт, концептуальная картина мира, когнитивная семантика, когнитивизм, антропоцентризм.*

Varchuk L. Cognitive linguistics: achievements and research areas

The article analyzes the characteristics of cognitive linguistics as a modern trend and the basic concepts of this trend. The article focuses on the role of categorization and conceptualization of the world, as a language problem. The general cognitive mechanism of representation and transformation of information has a wide range of specific (linguistic) means.

Categorization as an operational tool in cognitive linguistics provides isolation process of learning objects from the macroareas. Conceptualization of linguistic phenomena is actually aimed at classifying certain elements in the structure of the conceptual language system based on generalizations linguistic knowledge.

The conceptual world view is defined as an information system that consists of knowledge, ideas, beliefs, and are the result of man's knowledge of the surrounding world, interpretation, marking and keeping in mind its properties in the form of a grid concepts, structured as conceptual sphere loci.

The questions of cognitive linguistics as a science that has its own methods of scientific research. The basic method is the method of cognitive linguistics conceptual analysis that can be considered as an analysis of concepts (i.e. abstract names), which are based on the most common contexts of words underlying the organization of cognitive maps. Cognitive science is an interdisciplinary field integrating the efforts of scientists of different fields (psychologists, logicians, philosophers, linguists, psycholinguists, mathematicians, programmers, computer scientists,

anthropologists, etc.) in order to get the most complete and adequate understanding of human consciousness and the mind.

The goal of cognitive linguistics is to penetrate into the comprehension structures of a language and to describe links between them and the language. The attention to the language, which is the center of all human cognitive activity, represents of cognitive processes and abilities.

According to cognitive linguistics, knowledge is presented in the form of concepts, concept, materialized in the form of nominative units included in the communication and reflected in the national language world.

Key words: *concept, conceptual world view, cognitive semantics, cognitivity, anthropocentrism.*

Статтю подано до редколегії 04.05.2017

Наталія Деренчук
(м. Вінниця)

УДК 811.161.2'38

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ КОМІЧНОГО В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ПОЛІТИЧНІЙ КОМУНІКАЦІЇ

У статті окреслено специфіку функціонування комічних засобів у сучасному українському політичному дискурсі. З'ясовано місце комічного в політичній комунікації, встановлено особливості сприйняття реципієнтом різних його видів. Обстежений матеріал уможливив аналіз засобів гумору, іронії, сатири та сарказму й особливостей їхньої реалізації в певних комунікативних ситуаціях політичного мовлення і висновки про те, що засоби гумору в українському політичному дискурсі вживають здебільшого в ситуаціях відвертання уваги від небажаної теми, зняття напруження ситуації, засоби іронії – для заспокоєння опонента, нівеляції звинувачень, сатири й сарказму – задля дискредитації чи гострого засудження опонента.

Ключові слова: *гумор, іронія, сатира, сарказм, українська політична комунікація, комунікативна ситуація.*

Постановка проблеми. Успішність політичної комунікації залежить не лише від здатності взаємодіяти з аудиторією, а й від уміння адекватно реагувати на відгуки колег та опонентів. Комічне – важлива складова суспільно-політичних та міжособистісних стосунків між комунікантами. У сучасному вітчизняному й зарубіжному мовознавстві цей феномен розглядають у різних аспектах та дискурсах. **Актуальність** дослідження комічного в політичному дискурсі зумовлена зростанням інтересу сучасної лінгвістики до цього явища й активізацією досліджень про нього.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Детальний аналіз праць вітчизняних та зарубіжних науковців дає змогу виокремити питання, які вони окреслюють: дослідження механізму виникнення та функціонування комічного (В. Т. Бондаренко, А. В. Карасик,